

Борис Кривокапић

Пословни и правни факултет Универзитета

„Унион – Никола Тесла“, Београд

Правни факултет Самарског националног универзитета

„С. П. Корољов“, Самара

ЕТНИЧКЕ МАЊИНЕ И ДОМОРОДАЧКИ НАРОДИ – СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ

Сажетак

Положај етничких мањина и домородачких народа могао би се описати као мањински. Обе категорије имају одређене етничке, културолошке и друге особености и жељу да их очувају, и једни и други су стварно или потенцијално угрожени у смислу да им прети насилна или макар природна асимилација; итд. Па ипак, с правом истичући да су староседеоци којима су дошљаци отели земљу и наметнули им своју друштвену организацију и културу, домородачки народи успели су да се њихов правни и стварни положај разматра и решава одвојено. У првом делу чланка указано је на одређене сличности које постоје између етничких мањина и староседелачких народа. Други део рада бави се фактичким односно стварним разликама између етничких мањина и домородачких народа, а онда и разликама у њиховом правном положају. Закључак је да су и поред многих сличности у питању различите категорије, које с правом очекују и заслужују различити третман и посебну међународноправну и другу заштиту.

Кључне речи: етничке мањине, националне мањине, домородачки народи, људска права, међународно право

1. УВОД

У складу са савременим погледима али и решењима међународног права, припадници група које се од осталог (већинског) становништва разликују по пореклу, језику, обичајима итд. имају право на афирмативну акцију одн. подстицајне мере или преференцијални третман. Другим речима, на одређена посебна права која треба да обезбеде не само правну, већ и стварну равноправност

ових група и њихових припадника са осталим становништвом. У многим случајевима значај ових права и мера је такав да би без њиховог постојања и остварења у питање могао бити доведен и сам опстанак односне групе. Она би, чак и ако не постоји политика насилне асимилације, лако могла да нестане, утопивши се у већинско становништво.

Положај у којем се налазе такве групе обично се назива мањинским. То је отуда што је прво идентификован у погледу верских односно етничких (националних) мањина. Он се тако назива и онда када односна група представља бројчану већину, али такву која је у недоминантном положају, а посебно ону која је обесправљена и изложена дискриминацији.¹

Разлози због којих се неко налази у мањинском положају одн. елементи по којима се разликује од осталог (већинског) становништва могу бити различити. Овде су од првенственог интереса они који се огледају у поседовању етничких, верских, језичких и сличних особености.

Према том критеријуму лако се може запазити да постоје две велике категорије – етничке (националне) мањине² и домородачки народи.³ Њихов стварни и правни положај је у много чему сличан, а опет довољно је различит. То оправдава њихово различито идентификовање и називање и различито правно регулисање њиховог положаја.

- 1) Пример је некадашња ситуација у Јужној Африци где је бела мањина угњетавала огромну црну већину.
- 2) Назив националне мањине не одговара у потпуности ономе што треба да значи. Строго узев, национална је мањина која је део неке нације, што значи да народ којем припада има своју националну државу. Међутим, постоје и заједнице које се по етничким карактеристикама разликују од већинског становништва, али немају матичну државу – Роми, Горанци, Власи, Цинцари, Курди итд. Стога, да би једним именом биле обухваћене обе поменуте ситуације, користи се термин етничке мањине.
- 3) Gerard Clarke, "From ethnocide to ethnodevelopment? Ethnic minorities and indigenous peoples in Southeast Asia", *Third World Quarterly*, Routledge, 3/2001, стр. 413-436; Robyn Eversole, John-Andrew Mcneish, Alberto D. Cimadamore (eds.), *Indigenous peoples and poverty – an international perspective*, Zed Books, London/New York, 2005; Michael R. Dove, "Indigenous People and Environmental Politics", *Annual Review of Anthropology*, Annual Reviews, Palo Alto, California, vol. 35, 2006, стр. 191-208; Борис Кривокапић, „Домородачки народи и основни елементи њихове међународноправне заштите“, у зборнику: *Уставне и међународноправне гаранције људских права* (приредио: Зоран Радовијевић), Правни факултет у Нишу, Ниш 2008, стр. 19-44; *State of the World's Indigenous Peoples*, United Nations, New York, 2009, Internet, www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/SOWIP/en/SOWIP_web.pdf, 01/07/2017; Gillette Hall, Harry Patrinos (eds.), *Indigenous Peoples, Poverty and Development*, Cambridge University Press, 2012; *Indigenous Peoples and the United Nations Human Rights System*, Fact Sheet No. 9/Rev.2, United Nations, New York, 2013, Internet, www.ohchr.org/Documents/Publications/fs9Rev.2.pdf, 01/07/2017;

2. СЛИЧНОСТИ

1. Домаћи држављани. – Углавном се тражи да су и када је реч о припадницима етничких (националних) мањина и о припадницима домородачких народа у питању лица која имају држављанство односне државе у којој живе.

Начелно, тај захтев не би требало да представља услов, јер има много разлога да се односна заштита призна овим категоријам лица већ због тога што су у довољно репрезентативном броју стално настањена на територији дате државе, што, поред осталог, значи да доприносе њеном свеколиком животу и развоју, учествују у њеном финансирању (јер плаћају порезе и друге дажбине) итд. Ипак, за сада државе инсистирају да морају бити у питању лица која су њихови држављани.

2. Етничке, културолошке и друге особености. – Главна сличност је у томе што се у оба случаја ради о групама и њиховим припадницима који поседују одређене особености у односу на остало (већинско) становништво, као што су другачије порекло, језик, култура, вера итд. и показују намеру да те особености задрже односно да опстану као такви.⁴ Другим речима уз објективни (одређене особености) треба да постоји и субјективни елемент (воља да се поменуте особености очувају).

3. Неповољан третман. – И етничке мањине, и домородачки народи су стварно или потенцијално изложени дискриминацији, омаловажавању, природној, а понекад и насилној асимилацији, другом неповољном третману, а у неким случајевима и разним облицима непријатељства, па чак и насиља. То су и разлози због којих је овим људским групама неопходно обезбедити посебну заштиту, признајући им одређена посебна права путем мера тзв. афирмативне акције (преференцијалног третмана).

4. Проблем евентуалне сецесије. – Премда имају извесна колективна права, па и право на одређени степен самоопредељења, националне мањине и њихови припадници немају право на сецесију, тј. на одвајање територије на којој живе и њено припајање другој држави или формирање сопствене државе. Много је разлога

Katrine Broch Hansen, Käthe Jepsen, Pamela Leiva Jacquelin (eds.), *The Indigenous World 2017*, International Working Group for Indigenous Affairs, Copenhagen 2017, Internet, www.iwgia.org/iwgia_files_publications_files/0760_THE_INDIGENOUS_ORLD_2017_eb.pdf, 01/07/2017; Милан Пауновић, Борис Кривокапић, Ивана Крстић, *Међународна људска права*, Правни факултет у Београду, Београд, 2017, стр. 301-308.

4) О проблему дефиниције етничких (националних) мањина: Борис Кривокапић, *Заштита мањина: Историјски развој, основна питања и заштита у оквиру УН*, Министарство СЦГ за људска и мањинска права, Институт за упоредно право, Службени лист СЦГ, Грађевинска књига, Београд, 2004, стр. 203-236.

за то, а такво решење део је постојећег међународног права које штити територијални интегритет држава.⁵

Са друге стране, мада су се многи домородачки народи ослободили колонијалне и друге туђинске власти, један број њих из разних разлога у томе није успео. Најчешће је то због тога што живе у осамостаљеним бившим колонијама у којима је током времена обезбеђена пуна стварна и бројчана доминација досељеника или су настањени на подручјима која су одавно делови територија држава које из разних разлога (међу њима и стратешких) нису спремне да их се одрекну. У оба случаја домородачки народи део су односних држава и, реално гледајући, мале су шансе да се, кад већ до сада нису, осамостале, успоставе сопствену државу и слично. Стога њихов положај је у том погледу сличан положају етничких (националних) мањина.

3. РАЗЛИКЕ

Према изложеном, суштински ситуација у којој се налазе припадници етничких мањина и домородачких народа је слична. Па ипак, постоје и важне разлике.

3.1. Стварне (фактичке) разлике

1. Бројност и територијална распоређеност. – Постоје разлике и у укупном броју, и у тенденцији повећања одн. смањења тог броја и у територијалној распоређености.

Уз оgradu да о томе постоје врло различите анализе и статистике,⁶ овде је довољно да се истакне само неколико запажања. Прво, етничких мањина је веома много – сматра се да само у Европи живи око 75-100 милиона припадника неке од националних мањина, с тим да њихов удео у укупном становништву континента достиже 10,5-14%.⁷ Друго, скоро да нема земље у свету која нема етничке мањине, а неке имају и по неколико десетина таквих колективитета. Треће, број припадника етничких мањина и у свакој конкретной др-

5) Борис Кривокапић, „Мањинска права: индивидуална и/или колективна права“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2006, стр. 165-184.

6) Више: Борис Кривокапић, Заштита мањина: *Историјски развој, основна питања и заштита у оквиру УН*, нав. дело, 27-42.

7) Christopher Pan, “Stato di realizzazione di un diritto Europeo delle minoranze nazionali”, *Razprave in gradivo* 29-30/1994-1995, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, стр. 275; Thomas Benedikter (ed.), *Europe's Ethnic Mosaic*, EURAC, Bozen 2008, стр. 17; *Ethnic groups in Europe*, Wikipedia, Internet, https://en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_groups_in_Europe, 12/03/2018.

жави и у свету као целини стално расте услед појаве нових држава (тима и нових граница), националног освешћивања итд.

Када је реч о домородачким народима, углавном се сматра⁸ да их у свету има око 4.000-5.000, с тим да, према разним подацима, живе у некој од 72 до више од 90 држава. Њихова укупна бројност процењује се на 300-370 милиона, што значи око 5% светске популације. Они представљају око 5.000 култура и говоре на скоро 7.000 језика.⁹ Процене се, међутим, веома разликују, па тако по једној домородачки народи броје и до 500 милиона и живе на око 20% светског копна.¹⁰

Опште узев, број домородачких народа и њихових припадника се због лошег третмана, лоших услова живота и асимилације смањује. У савременим условима не настају нови домородачки народи, само се већ постојећи могу заштити и очувати.

Укратко: 1) знатно је више припадника етничких мањина него припадника домородачког народа; 2) скоро да нема државе која нема на својој територији макар једну етничку мањину, док домородачки народи живе на територијама само око 1/3 земаља света; 3) мали је број држава које немају сопствену етничку мањину у некој другој земљи – тога код домородачких народа нема; 4) број етничких мањина и њихових припадника углавном расте, насупротив броју домородачких народа и њихових припадника народа, који у принципу углавном опадају.

2. Аутохтоност. – Домородачки народи не зову се тако случајно. Они су аутохтони, староседеоци на датој територији. Њихова зла судбина била је та да су у неком тренутку дошли други, технички напреднији, боље наоружани и агресивнији народи и потиснули их. Ти други упали су у њихов дом и запосели га. Довољан пример је судбина америчких Индијанаца.

8) Нема поузданих података, већ су у питању процене које се повремено веома разликују. За проблеме у вези са статистиком у погледу домородачких народа види: Richard Madden et. al., "Statistics on indigenous peoples: International effort needed", *Statistical Journal of the IAOS*, International Association for Official Statistics, Amsterdam, vol. 32, 2016, стр. 37-41.

9) *State of the World's Indigenous Peoples*, нав. дело, стр. 1; *State of the World's Indigenous Peoples – Education*, 3rd Volume, United Nations, New York 2017, стр. 3, Internet, www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/SOWIP/en/SOWIP_web.pdf, 12/03/2018; *International Day of the World's Indigenous Peoples 9 August*, United Nations, Internet, <http://www.un.org/en/events/indigenousday/>, 12/03/2018; *Who are Indigenous Peoples?*, United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues, https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf, Internet, 12/03/2018; *List of Indigenous peoples*, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_indigenous_peoples, Internet, 12/03/2018; *Коренные народы*, Википедия, Internet, https://ru.wikipedia.org/wiki/Коренные_народы, 12/03/2018.

10) *Study Guide: The Rights of Indigenous Peoples*, University of Minnesota Human Rights Center 2003, Internet, <http://hrlibrary.umn.edu/edumat/studyguides/indigenous.html>, 12/03/2018.

Код етничких мањина ствари најчешће стоје другачије. Те мањине су или резултат прекрајања државних граница (честа појава у пракси) или су последица досељења одређених етничких група на територију већ настањену односним већинским народом. У првом случају, ради се о томе да промена граница (обично као резултат неког рата) доводи до промене држављанства лица настањених на територији која је потпала под власт новог суверена, што, поред осталог, значи да они који су били део већинског народа (оног, чијој националној држави је до тада припадала територија) преко ноћи доспевају у мањински положај. У другом случају, етничке мањине су досељеници који нису потиснули староседелачко становништво.

Са друге стране, у теорији и пракси неких држава, издвајају се као посебна категорија тзв. аутохтоне, староседелачке мањине, па се као такве разликују од нових, аутохтоних. Поједине државе (Немачка Аустрија, Мађарска, Словенија итд.) иду тако далеко да не признају тзв. нове (алохтоне) већ само аутохтоне мањине, с тим да саме одређују ко у њих спада.¹¹ Јасно је да у управо тзв. старе (аутохтоне) мањине имају највише сличности са домородачким народима. Па ипак, чак и оне се од њих јасно разликују по најмање два елемента.

Пре свега, њихово староседелаштво се најчешће може пратити до неког момента у прошлости тј. оне су се населиле ту где су одавно, али се време настањивања може релативно прецизно утврдити, с тим да је то обично било пре само неколицину векова. Напротив, староседелачки народи живе на својим просторима од памтивека.

Са друге стране, припадници аутохтоних мањина доселили су се на односно подручје онда када је на њему већ живела друга заједница, обично она која данас представља већински народ. За разлику од тога, домородачки народи (Аборицини, Маори, Индијанци, Сами итд.) су све до доласка досељеника били једини господари простора које су настањивали.

3. Сталност статуса. – Националне мањине су условно речено промењива категорија. Довољно је да се промени државна граница, па да неко ко је био припадник већинског народа постане мањинац. Важи, разуме се, и обрнуто, ако се територија на којој живи етничка мањина припоји њеној матичној држави, односна лица постају део већинског народа и губе мањински положај.

11) Boris Krivokapić, "The Problem of Distinction and Different Treatment of "Old" (Autochthonous) and "New" (Allochthonous) Minorities", *Polish Yearbook of International Law*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, vol. XXVI, 2002-2003, стр. 85-98.

Битно је запазити да се ту не ради само о промени назива или начелног друштвеног статуса („већина“ или „мањина“) већ о другачијем правном положају. Он је у прошлости обично био на штету припадника мањина, а у савременим друштвима подразумева јамчење и обезбеђење посебних права и заштите.

Напротив, домородачки народи су стална категорија. Један народ је или домородачки на датој територији или није. То не зависи од тога под чијим суверенитетом је односна територија (да ли је дошло до промене суверена).¹²

4. Степен изложености неповољном третману и насиљу.

– Од домородачких народа је скоро без изузетка силом или макар преваром отета земља. Многи од њих били су изложени и непосредном суровом односу, укључујући масакре, сабијање у резервате и друго насиље. У тим процесима неки од тих народа доведени су на ивицу изумирања или су се изгубили као такви, стопивши се у најбољем случају са досељеницима и прихвативши њихову веру, језик и обичаје. Чак и данас многи припадници домородачких народа живе у већој или мањој изолацији, било зато што су тако сами одабрали, било стога што им је таква судбина наметнута.

Са друге стране, премда су етничке мањине у историји често биле изложене прогонима и насилној асимилацији, многе од њих уживале су релативно добар положај. Ово посебно када су имале исту вероисповест као већинско становништво, када су припадале народу који има моћну националну државу која се брине о сународницима у иностранству и слично.

Чак и данас припадници домородачких народа често су изложени неповољнијем односу, него што је то случај са припадницима етничких мањина. То је због тога што се припадници домородачких народа најчешће већ по изгледу разликују од осталих становника (дошљака), што се другачије облаче, имају битно другачије обичаје, начин живота итд. Ови моменти доводе до тога да понекад макар део осталог (већинског) становништва испољава неки облик више или мање отвореног расизма у смислу да припаднике ових народа доживљава и третира као нижа бића. На тој основи они се онда излажу порузи, дискриминацији, изопштењу, па чак и индивидуалном, а у екстремним случајевима и колективном насиљу.

Премда се и припадници етничких мањина понекад суочавају са неповољним третманом, опште узев однос према њима је бољи. Они се доживљавају као другачији, али у принципу једнако

12) Овде, као и у читавом тексту, имамо у виду домородачке народе који су доспели у мањински тј. недоминантан положај, а не оне који живе у својим националним државама.

вредни људи; припадник етничке мањине има много боље изгледе да добије пристојан посао, него онај који припада домородачком народу; итд.

Уосталом, и поред понекад врло лошег односа према њима, па и забележених случајева геноцида,¹³ етничке мањине нису у новијој историји биле жртве систематског уништења. Са друге стране, многи домородачки народи су скоро истребљени или подвргнути таквим условима живота који су доводили до ужасне патње и велике смртности.¹⁴ Чак и тамо где су без примене великог насиља асимиловани, припадници домородачких народа су углавном остали грађани другог реда који живе на маргинама друштвених токова, а које одликују сиромаштво,¹⁵ висока стопа неписмености, незапослености, алкохолизма, криминала, смртности итд.¹⁶

5. Начин живота. – За многе домородачке народе карактеристичан је особен начин живота, често везан за природу и обављање традиционалних послова и занимања, као што су лов; риболов; сакупљање шумских плодова; гајење ирваса; производња амајлија, тотема, традиционалних лекова, оружја (нпр. бумеранга), музичких инструмената (нпр. бубњева) итд. Код припадника етничких мањина то је мање изражено.

Ова разлика има за последицу да су припадници домородачких народа веома везани за земљу на којој живе и да је код њих много више него код других изражена потреба да се то подручје

13) Геноцид Турака над Јерменима и Грцима (1914–1923); геноцид над Јеврејима, Словенима и Ромима од стране Немача пре и за време Другог светског рата; геноцид над Србима, Јеврејима и Ромима у тзв. Независној Држави Хрватској (1941–1945) итд.

14) Поред осталог, нечовечна колонијална управа над Конгом које је 1885–1908. било приватни колонијални посед белгијског краља Леополда II, обележена је страшним злочинима према домородачком народу (егзекуције, сакаћења, мучење итд.) с тим да је од ропског рада, насиља и болести изазваних ужасним условима живота, страдало више од 10 милиона људи. Таквих примера има још.

15) Према су само 5% светског становништва, припадници домородачких народа чине 15% сиромашних и чак једну трећину од око 900 милиона изузетно сиромашних. Partick Keuleers, “Celebrating the world’s indigenus peoples, declaring their rights”, UNDP, 8 Aug 2015, Internet, <http://www.undp.org/content/undp/en/home/blog/2015/8/8/Celebrating-the-worlds-indigenous-peoples-declaring-their-rights.html>, 12/03/2018; *Indigenous Peoples*, World Bank, Internet, <http://www.worldbank.org/en/topic/indigenouspeoples>, 12.03.2018; *International Day of the World’s Indigenous Peoples 2017*, UNESCO, Internet, <http://www.unesco.org/new/en/indigenous-peoples-day>, 12/03/2018.

16) Примера ради, у САД припадник домородачког становништва (*Native American*) има у односу на општи просек, 600 пута веће изгледе да се зарази туберкулозом и 62% већи ризик да ће извршити самоубиство; у Аустралији и Непалу припадници домородачких народа живе 20 година краће од осталих, а само нешто мања разлика у дужини живота бележи се у неким другим земљама; у неким деловима Еквадора припадници домородачког становништва имају 30 пута веће изгледе да добију рак грла, него што је то просек у друштву; широм света више од половине одраслог домородачког становништва болује од дијабетеса типа 2. *State of the World’s Indigenous Peoples – Press Release*, United Nations, 14 January 2010, стр. 1, Internet, <http://www.un.org/esa/socdev/unpfi/documents/SOWIP/press%20package/sowip-press-package-en.pdf>, 12/03/2018.

не дира, не мења, не загађује, да не долазе непозвани, да се ту не подижу градови, фабрике, бране, електроцентралне, војне базе итд.

6. Немање сопствене државе. – Већ је указано да и поред тога што се изрази „етничка“ и „национална“ мањина често користе као синоними, међу њима постоји разлика. Националне су оне етничке мањине које припадају народу који има сопствену националну државу.

Чак и када је земља у којој живе (чије држављанство имају) заиста благодатна руке према њима, за припаднике националних мањина велика је предност то што имају своју матичну (националну) државу. Она брине о њима, помаже им (издваја средства и обезбеђује посебне програме за њихово посебно или допунско образовање, учење и неговање матерњег језика, очување и развој мањинске културе итд.) и када је то потребно, штити их – дипломатском акцијом код владе државе чији су држављани, акцијама на ширем међународном плану итд.¹⁷ У крајњој линији, припадници националне мањине могу да се иселе у своју матичну државу и да се тамо осећају као међу својима, као део већине.

Са друге стране, један број етничких мањина нема своју националну (матичну) државу. Њу немају ни припадници домородачких народа. То има за последицу да је положај и једних и других у принципу мање повољан него припадника националних мањина у ужем смислу. Лишени матичне државе која се брине о њима и штити их, припадници ових етничких мањина и домородачких народа принуђени су да се за остваривање својих права ослањају сами на себе, међусобно повезују и решења траже у заједничком иступању на међународном плану.

7. Начин интернационализације заштите. – Унапређење заштите етничких мањина углавном се одвија тако што оне анимирају власти државе у којој живе, али и државе која им је матична, да предузму кораке за усвајање релевантних прописа и међународних споразума, унапређење механизма заштите итд. Премда се у пракси мањине повезују ради заједничког наступа у оквиру једне државе (разне етничке мањине у једној држави) или на ширем плану (повезивање мањина из разних држава које имају исту матичну државу) државе су те које предузимају конкретне кораке за унапређење и доследно остварење заштите етничких мањина – и у оквиру својих граница, и у другим државама, и у ширим међународним оквирима.

Напротив, интернационализација питања положаја и заштите домородачких народа у највећој мери је заслуга њих самих. Они

17) Брига, помоћ и заштита матичне државе, не умањују ни на који начин обавезе државе чије држављанство имају припадници националне мањине.

су на разне начине повезани и усклађено делују у заштити својих права, премда су то махом различити народи, који живе у разним државама, а оно што их спаја су управо њихови начелни заједнички проблеми и интереси. Стога се говори о интернационализацији домородачког покрета, односно о његовој експлозицији и у локалним, и у регионалним, и у светским оквирима.

На светском нивоу домородачки народи били су повезани и деловали нарочито кроз Светски савет домородачких народа, невладину организацију основану 1975, са седиштем у Канади. До 1996, када је угашен због унутрашњих несугласица, Савет је представљао око 60 милиона припадника домородачких народа. Бројне су и врло активне разне организације домородачких народа које делују на регионалном плану, било да повезују припаднике одређеног домородачког народа у разним државама (нпр. Савет Самија, Поларни савет Инуита и сл.) било да окупљају и представљају различите домородачке народе одређене регије (нпр. Радна група домородачких народа Јужне Африке, Пакт азијских домородачких народа итд.).

3.2. Разлике у правном положају

И поред несумњивих сличности које међу њима постоје, фактичке разлике између етничких мањина и домородачких народа довеле су до тога да је њихов правни положај регулисан разним међународним документима и да се донекле разликује.

1. Дефиниција. – У неком општем смислу, ако се пође од тога да се и једни и други налазе у тзв. мањинском односно неповољном положају, могло би се трагати за некаквом дефиницијом која би обухватила и етничке мањине и домородачке народе.

Међутим, домородачки народи себе не доживљавају као мањину. Они с поносом истичу да су управо они били домородачки, доминантни, већински, на односној територији, пре него што им је силом наметнут другачији положај. Стога се не може формулисати јединствена дефиниција, јер она не би могла да истакне кључне разлике између етничких мањина и домородачких народа, већ би ове друге утопила у оне прве.

Постоји и други проблем. Испоставља се да нема званичне међународне дефиниције етничких мањина, а посебно је нема на универзалном плану, док напротив, такве дефиниције су усвојене у погледу домородачких народа.

Ближе гледајући, многи аутори су самоиницијативно или по налогу међународних организација нудили разне дефиниције ет-

ничких мањина. Одређене, макар посредне дефиниције, могу се наћи и у неким саветодавним мишљењима Сталног суда међународне правде, актима Поткомисије за спречавање дискриминације и заштиту мањина, предлозима аката неких регионалних међународних организација и др. Ипак, ниједна од њих није ни општеприхваћена, ни правно обавезујућа.¹⁸

Чак ни данас ниједан вишестрани међународних споразум нити други универзални или регионални документ не даје дефиницију етничких мањина. Ње нема ни у Декларацији УН о правима припадника националних или етничких, верских и језичких мањина (1992), ни у Оквирној конвенцији за заштиту националних мањина (1995). У таквој ситуацији државе се осећају слободним да чак и када начелно прихватају обавезе о заштити ових мањина, саме одређују ко спада у те колективитете, а тиме и ко има право на предвиђену мањинску заштиту.

Напротив, домородачки народи су дефинисани на међународном плану. Тачније, премда ни ту нема општеприхваћеног решења, постоји неколико дефиниција ових народа садржаних у вишестраним споразумима и другим међународним актима.

Најпознатија је она из чл. 1. Конвенције Међународне организације рада бр. 169. о домородачким и племенским народима и независним земљама (1989). Правећи разлику између племенских и домородачких народа, она племенске народе дефинише као народе у независним земљама који се по својим социјалним, културним и економским условима разликују од других делова националне заједнице (друштва) и чији је статус у потпуности или делимично регулисан њиховим властитим обичајима и традицијама или посебним законским прописима. За разлику од тога, домородачки народи одређени су као народи у независним земљама који потичу од становника који су дато подручје насељавали у доба освајања или колонизације, или формирања садашњих државних граница и који су, без обзира на законски статус, задржали неке или све своје социјалне, економске, културне и политичке институције. У оба случаја, самоидентификација односних група, као староседелачких или племенских народа, сматра се темељним критеријумом за њихово одређивање као таквих.

18) Најпознатија је дефиниција специјалног известиоца Поткомисије за спречавање дискриминације и заштиту мањина, Ф. Капотортија према којој се израз мањина односи на: „групу становништва државе, која је у недоминантном положају, а чији чланови – држављани те државе – имају етничке, верске или језичке карактеристике другачије од остатка становништва и исказују, макар и имплицитно, осећај солидарности који је усмерен на очување своје културе, традиције, вере и језика“. Francesco Capotorti, *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, United Nations, New York 1991, стр. 96, par. 568.

2. Карактеристични елементи. – Везано за ова питања, премда је заиста тешко дати дефиницију која би била примењива на све ситуације и прихватљива за све, ипак је вероватно могуће издвојити макар основне елементе по којима се етничке мањине односно домородачки народи разликују од неки сличних група. Они се делом преклапају, али се зато и довољно јасно разликују.

Битни елементи одређења етничких (националних) мањина своде се на захтев да се ради о: (1) групи домаћих држављана, која је (2) довољно бројна, али (3) представља бројчану мањину и (4) налази се у недоминантном положају, а уз то (5) поседује одређене етничке, националне, језичке, верске и сличне особености и (6) исказује, макар и имплицитно, међусобну солидарност и вољу да своје особености очува.

Када је реч о домородачким народима, могло би се приметити да су то друштвене групе које: (1) чине домаћи држављани, (2) староседелачке (аутохтоне) су на одређеном подручју или бар имају са њим дуг историјски континуитет и везу; (3) подвргнуте су током историје страној доминацији путем колонизације или анексије тако да немају сопствену националну државу, већ живе у истој држави са другим етничким односно културним групама чија култура у тој држави је доминантна; (4) имају извесне етничке, културне, језичке, организационе и друге особености и у том смислу остају у одређеној мери издвојене од окружавајуће их и доминантне културе националне државе; (5) свесне су свог посебног идентитета и вољне да га очувају; (6) саме себе идентификују као староседелачке, а такав статус признају им и друге групе.

3. Међународноправна уређеност. – Низ међународних споразума садржи одредбе које имају општи значај, али су посебно важне за припаднике етничких мањина јер забрањују све облике дискриминације, па и према етничкој припадности, вери, језику итд. Међутим, на светском (универзалном нивоу) нема посебне конвенције о правима етничких (националних) мањина и њихових припадника.

Највише што је до сада постигнуто је одредба из чл. 27. Међународног пакта о грађанским и политичким правима (1966) која је, уосталом, недовољна. Ово зато што права лица која припадају етничким, верским и језичким мањинама одређује на негативан начин („не могу бити лишени“) и своди само на културни живот, исповедање своје вере и употребу свог језика.¹⁹

19) Она гласи: „У државама где постоје етничке, верске или језичке мањине, лица која припадају тим мањинама не могу бити лишена права да имају у заједници с другим члановима своје групе, свој сопствени културни живот, да исповедају своју сопствену вероисповест и обављају верске дужности, или да употребљавају свој сопствени језик“.

У светским оквирима постоји и Декларација УН о правима припадника националних или етничких, верских и језичких мањина (1992). Међутим, она није правно обавезујући документ, а питање је и колико је као таква непосредно примењива.²⁰

Много више постигнуто је на регионалном плану, у првом реду у Европи. Мисли се на под окриљем Савета Европе усвојену Оквирну конвенцију за заштиту националних мањина (1995) чији је значај и у њеним решењима којима се јамче основна права односних мањина, и у простој чињеници да уласком у њено чланство државе признају постојање националних мањина и потребу њихове заштите. У пракси, у чланству Конвенције је огромна већина држава Европе.²¹

Одговарајући значај имају и неки други европски инструменти, чак и када нису непосредно усмерени на заштиту етничких мањина, као нпр. Европска повеља о регионалним или мањинским језицима (1992) или немају правну обавезност, већ представљају тзв. меко право, као што су разни документи усвојени у оквиру ОЕБС.²²

Важни су и билатерални споразуми држава, којима оне приватају узајамна права и обавезе у овој материји. Њихов број је у сталном порасту, а решења су све садржајнија.

У случају међународноправне заштите домородачких народа све је другачије. На светском нивоу постоје две конвенције које су посвећене њиховој заштити. Обе су освојене у оквиру Међународне организације рада (МОП). То су: Конвенција МОП бр. 107 о домородачком и племенском становништву (1957) и Конвенција МОП бр. 169 о домородачким и племенским народима у независним земљама (1989). За државе које их ратификују то су правно обавезујући акти. Са друге стране, обе конвенције имају релативно мали број чланица (заједно 39) а уз то међу чланицама нема великих сила.²³ Такође, ту су мање важни билатерални споразуми, што

20) Више о Декларацији: Борис Кривокапић, *Заштита мањина: Историјски развој, основна питања и заштита у оквиру УН*, нав. дело, стр. 425-432.

21) У њеном чланству је 39 држава, 4 државе су је потписале, али не и ратификовале, а још 4 чланице Савета Европе је нису ни потписале. Council of Europe, *States parties to the Convention*, Internet, www.coe.int/en/web/minorities/etats-partie, 01/07/2017.

22) Борис Кривокапић, *Заштита мањина у регионалним оквирима и путем билатералних споразума*, Министарство СЦГ за људска и мањинска права, Институт за упоредно право, Службени лист СЦГ, Грађевинска књига, Београд, 2004, стр. 27-117.

23) Конвенција из 1957. има 17, а она из 1989. има 22 чланице. International Labour Organization, *Ratifications of C107 – Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107)*, Internet, www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11300:0::NO::P11300_INSTRUMENT_ID:312252,01/07/2017; и International Labour Organization, *Ratifications of C169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169)*, Internet, www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312314,

је последица чињенице да домородачки народи немају неку другу, матичну државу.

На одвојене приступе заштити етничких мањина и домородачких народа указује и чињеница да у оквиру УН постоје две декларације Генералне скупштине, свака посвећена једној од две поменуте категорије. То су већ поменута Декларација УН о правима припадника националних или етничких, верских и језичких мањина (1992) и Декларација УН о домородачком становништву (2007).²⁴

4. Правни положај (права и обавезе). – Смисао заштите етничких мањина и домородачких народа јесте да им се обезбеди посебна права и заштита, неопходни за њихов нормалан живот, па и опстанак.

Уз нека права која су суштински иста, као нпр. право на слободно декларисање и изражавање своје припадности, на неговање своје културе, на употребу матерњег језика итд., постоје и права која су карактеристична за једну или другу категорију.

Тако нпр. за припаднике националних мањина од великог значаја је право на несметани контакт са матичном државом, њеним установама и организацијама и са сународницима у иностранству – како у матичној, тако и у трећим државама. Премда вид тог права може бити важан и за припаднике домородачких народа (контакт са делом свог народа у другој држави, када односни домородачки народ живи у две или више држава) ово право има за њих мањи значај, јер домородачки народи немају матичну државу ван државе чији су држављани, а најчешће немају ни сународнике у другим земљама. За њих су важнији повезивање са другим домородачким народима широм планете и заједнички наступ у заштити и унапређењу својих права.

Са друге стране, домородачким народима посебно су важна нека специфична права која нису од толиког интереса за етничке мањине. Ту спадају: право на помоћ ради уклањања друштвеног и економског јаза између њих и других припадника друштва; право да се у кривичним стварима и код изрицања казни узимају у обзир обичаји ових народа; право да се њихови традиционални занати и делатности признају као важни чиниоци одржања њихових култура и њиховог економског самопоуздања и развоја; право признавања власништва и поседа над земљом коју традиционално настањују као и уживања службености на просторима које не насељавају, али

01/07/2017.

24) Милан Пауновић, Борис Кривокапић, Ивана Крстић, *Међународна људска права*, нав. дело, стр. 306-307; Keri E. Iyall Smith, "Notes From the Field: 'Breathing Life into the Declaration on the Rights of Indigenous Peoples'", *Societies Without Borders*, Sociologists Without Borders, Madrid, 1/2011, стр. 102-115.

традиционално користе; право на управљање природним ресурсима; право да се без свог пристанка не смеју пресељавати са земље коју користе; итд. Нека њихова права дефинисана су као обавезе државе – државе су дужне да предузимају мере за заштиту и очување животне средине на територијама на којима живе домородачки народи, да спречавају и кажњавају неовлашћене упаде на те територије или коришћење земље ових народа итд.

5. Међународни органи и тела за заштиту. – Уз општа, надлежна за заштиту људских права као таквих, на међународном плану постоје посебна тела која се непосредно или посредно баве заштитом етничких мањина односно домородачких народа.

Међународни механизми за заштиту етничких мањина највише су развијени у Европи. Ипак, не рачунајући тзв. уговорна тела која се баве надзором над поштовањем релевантних регионалних споразума, ни ту нема посебних органа и тела специјализованих за заштиту етничких (националних) мањина.²⁵ Премда у оквиру УН постоји Специјални извештач за питања мањина, посебни механизми, специјализовани за заштиту етничких мањина за сада нису довољно развијени на универзалном (светском) нивоу. Уместо тога, та заштита одвија се преко општих органа, тела и канала – Савета за људска права, Високог комесара УН за људска права, уговорних тела итд.

Слика је нешто другачија када је реч о домородачким народима. Поред осталог, у периоду 1982-2006. у оквиру УН постојала је Радна група за домородачко становништво која је била помоћни орган Поткомисије за унапређење и заштиту људских права,²⁶ од 2000. при Економском и социјалном савету као саветодавни орган функционише Стални форум УН за питања домородаца, а од 2001. постоји и Специјални извештач за стање људских права и основних слобода домородачких народа. Није без значаја ни чињеница да је Генерална скупштина 1985. основала Добровољни фонд УН за домородачко становништво, који пружа финансијску помоћ представницима староседелачких заједница и њихових организација. Неће се погрешити ако се примети да су од свих недржавних актера управо домородачки народи добили највећи степен међународног признања, подршке и заштите.

25) Такав није ни Високи комесар за националне мањине који постоји у оквиру ОЕБС. Његов задатак није да надзире начин на који чланице ОЕБС извршавају међународне обавезе у вези са положајем мањина, већ да благовременим реаговањем спречи да конкретне мањинске ситуације прерасту у сукоб и утичу на мир, стабилност или односе између држава чланица.

26) Када је 2006. формиран нови орган, Савет за људска права, Поткомисија је престала да постоји, а уместо ње је при Савету образован Саветодавни комитет.

6. Други моменти. – Није неинтересантно поменути и то да је у оквиру УН утврђен посебан Дан светских домородачких народа, који се сваке године обележава 9. августа. Таквог дана етничких мањина нема.

Такође, Генерална скупштина УН је резолуцијама 48/163 и 59/174 прогласила Међународну деценију домородачких народа света (1994-2004) и Другу међународну деценију домородачких народа света (2005-2014). Ни тога није било у погледу етничких (националних) мањина.

* * *

Премда су УН једно време домородачке народе третирали као само подврсту етничких мањина, од тога се, захваљујући понајпре напорима самих тих народа, касније одустало. Данас се проблеми положаја и заштите етничких (националних) мањина и домородачких народа и поред одређених додирних тачака, схватају и третирају као различите појаве. Такав приступ је исправан и са моралног, и са друштвеног и са међународноправног становишта.

ЛИТЕРАТУРА

- Коренные народы*, Википедия, Internet, https://ru.wikipedia.org/wiki/Коренные_народы, 12/03/2018.
- Кривокапић Борис, *Заштита мањина: Историјски развој, основна питања и заштита у оквиру УН*, Министарство СЦГ за људска и мањинска права, Институт за упоредно право, Службени лист СЦГ, Грађевинска књига, Београд, 2004.
- Кривокапић Борис, *Заштита мањина у регионалним оквирима и путем билатералних споразума*, Министарство СЦГ за људска и мањинска права, Институт за упоредно право, Службени лист СЦГ, Грађевинска књига, Београд, 2004.
- Кривокапић Борис, „Мањинска права: индивидуална и/или колективна права“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2006, стр. 165-184.
- Кривокапић Борис, „Домородачки народи и основни елементи њихове међународноправне заштите“, у зборнику: *Уставне и међународноправне гаранције људских права* (приредио: Зоран Радивојевић), Правни факултет у Нишу, Ниш, 2008, стр. 19-44.
- Пауновић Милан, Кривокапић Борис, Крстић Ивана, *Међународна људска права*, Правни факултет у Београду, Београд, 2017.
- Benedikter Thomas (ed.), *Europe's Ethnic Mosaic*, EURAC, Bozen, 2008.
- Broch Hansen Katrine, Jepsen Käthe, Leiva Jacquelin Pamela (eds.), *The Indigenous World 2017*, International Working Group for Indigenous Affairs, Copenhagen 2017, Internet, www.iwgia.org/iwgia_files_

- publications_files/0760_THE_INDIGENOUS_ORLD_2017_eb.pdf, 01/07/2017.
- Capotorti Francesco, *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, United Nation, New York, 1991.
- Clarke Gerard, "From ethnocide to ethnodevelopment? Ethnic minorities and indigenous peoples in Southeast Asia", *Third World Quarterly*, Routledge, 3/2001, стр. 413-436.
- Council of Europe, *States parties to the Convention*, Internet, www.coe.int/en/web/minorities/etats-partie, 01/07/2017.
- Dove Michael R., "Indigenous People and Environmental Politics", *Annual Review of Anthropology*, Annual Reviews, Palo Alto, California, vol. 35, 2006, стр. 191-208.
- Ethnic groups in Europe*, Wikipedia, Internet, https://en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_groups_in_Europe, 12/03/2018.
- Eversole Robyn, Mcneish John-Andrew, Cimadamore Alberto D. (eds.), *Indigenous peoples and poverty – an international perspective*, Zed Books, London/New York, 2005.
- Hall Gillette, Patrinos Harry (eds.), *Indigenous Peoples, Poverty and Development*, Cambridge University Press, 2012.
- Indigenous Peoples*, World Bank, Internet, <http://www.worldbank.org/en/topic/indigenouspeoples>, 12/03/2018.
- Indigenous Peoples and the United Nations Human Rights System*, Fact Sheet No. 9/Rev.2, United Nations, New York, 2013, Internet, www.ohchr.org/Documents/Publications/fs9Rev.2.pdf, 01/07/2017.
- International Day of the World's Indigenous Peoples 2017*, UNESCO, Internet, <http://www.unesco.org/new/en/indigenous-peoples-day>, 12/03/2018.
- International Day of the World's Indigenous Peoples 9 August*, United Nations, Internet, <http://www.un.org/en/events/indigenousday/>, 12/03/2018.
- International Labour Organization, *Ratifications of C107 – Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107)*, Internet, www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11300:0::NO::P11300_INSTRUMENT_ID:312252, 01/07/2017.
- International Labour Organization, *Ratifications of C169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169)*, Internet, www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312314, 01/07/2017.
- Iyall Smith Keri E., "Notes From the Field: 'Breathing Life into the Declaration on the Rights of Indigenous Peoples'", *Societies Without Borders*, Sociologists Without Borders, Madrid, 1/2011, стр. 102-115.
- Keuleers Partick, "Celebrating the world's indigenous peoples, declaring their rights", UNDP, 8 Aug 2015, Internet, <http://www.undp.org/content/undp/en/home/blog/2015/8/8/Celebrating-the-worlds-indigenous-peoples-declaring-their-rights.html>, 12/03/2018.
- Krivokapić Boris, "The Problem of Distinction and Different Treatment

- of “Old” (Autochthonous) and “New” (Allochthonous) Minorities”, *Polish Yearbook of International Law*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, vol. XXVI, 2002-2003, стр. 85-98.
- List of Indigenous peoples*, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_indigenous_peoples, Internet, 12/03/2018.
- Madden Richard et. al., “Statistics on indigenous peoples: International effort needed”, *Statistical Journal of the IAOS*, International Association for Official Statistics, Amsterdam, vol. 32, 2016, стр. 37-41.
- Pan Christopher, “Stato di realizzazione di un diritto Europeo delle minoranze nazionali”, *Razprave in gradivo*, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 29-30/1994-1995.
- State of the World’s Indigenous Peoples*, United Nations, New York, 2009, Internet, www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/SOWIP/en/SOWIP_web.pdf, 01/07/2017.
- State of the World’s Indigenous Peoples – Press Release*, United Nations, 14 January 2010, стр. 1, Internet, <http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/SOWIP/press%20package/sowip-press-package-en.pdf>, 12/03/2018.
- State of the World’s Indigenous Peoples – Education*, 3rd Volume, United Nations, New York 2017, 3, Internet, www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/SOWIP/en/SOWIP_web.pdf, 12/03/2018.
- Study Guide: The Rights of Indigenous Peoples*, University of Minnesota Human Rights Center 2003, Internet, <http://hrlibrary.umn.edu/edumat/studyguides/indigenous.html>, 12/03/2018.
- Who are Indigenous Peoples?*, United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues, Internet, https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf, 12/03/2018.

Boris Krivokapic

ETHNIC MINORITIES AND INDIGENOUS PEOPLES – SIMILARITIES AND DIFFERENCES

Resume

The status of ethnic (national) minorities and indigenous peoples could, generally speaking, be described as minority position. Both categories have certain ethnic, cultural, linguistic, historical and other peculiarities and the desire to preserve them, both of them are actually or potentially endangered in the sense that they are facing threat of forceful or at least natural assimilation; etc.

Nevertheless, correctly pointing out that they are the aborigine people from whom the newcomers took away the land and imposed on them their own social organization and culture, the indigenous peoples succeeded in their efforts to ensure their legal and actual position being considered separately.

The first part of the article points to certain similarities that exist between ethnic minorities and indigenous peoples, such as: being domestic citizens; possession of ethnic, cultural and other characteristics and the will to preserve them; unfavorable treatment; the secession problem.

The second part deals first deals with factual or actual differences between ethnic minorities and indigenous peoples (number, autochthonousness, permanence of status, degree of exposure to unfavorable treatment and violence, lifestyle, lack of one's own state) and after that turns attention to differences in their legal position (definition, regulation of status by international law, rights and obligations, international bodies for protection, other issues).

The conclusion is that besides many similarities, different categories are in question, which are rightfully expected and deserve somewhat different treatment and international legal and other protection.

Keywords: Ethnic Minorities, National Minorities, Indigenous Peoples, Human Rights, International Law

* Овај рад је примљен 02. јула 2017. године, а прихваћен на састанку Редакције 26. фебруара 2018. године.